

ВИРТУАЛНИЯТ ЧОВЕК, ИЛИ МАТРИЦАТА НА ЕДНА НАУЧНОФАНТАСТИЧНА ТЕОРИЯ

РЕЦЕНЗИЯ¹

Елена Борисова

Институт за литература при БАН, България

E-mail: elena39789@gmail.com

THE VIRTUAL MAN, OR THE MATRIX OF A SCIENCE FICTION THEORY

Elena Borisova

Institute for Literature at BAS, Bulgaria

Интересът към виртуалното пространство като форма на светостроене и конструиране на реалности в последните десетилетия провокира хуманитаристиката (и художествената литература) да търси критически инструменти, с които да обхване възможните проявления и бъдещи реализации на технологичната р/еволуция. Бързите темпове на развитие на науката и технологиите, особено видими през XX и XXI век, отключиха социалните и културните сили на ускорение (по Х. Роза) на съвременното общество, предизвикаха както категориална промяна и предефиниране на формите на идентичност, така и непрекъсната трансформация на съществуващото и травматично-шоково (по А. Тофлър) преживяване на променените и постоянно роящи се в резултат от технизацията жизнени светове.

В този смисъл монографията на Николай Генов „Виртуалният човек: Опит върху фантоматиката“ (2022) се появява навреме, за да запълни важна ниша в българското литературознание. Структурирана е в три глави, въведение и заключение, а в края са добавени речник на фантоматичните дялове, библиография, филмография и лудография.

---

¹ Genov, N., *Virtualniyat chovek: Oпит varhu fantomatikata*. Sofia: „Versus“, 2022. [Генов, Н., *Виртуалният човек: Опит върху фантоматиката*. София: „Версус“, 2022.]

Изследването е иновативно и с безспорни приноси. Разгръща по-систематично в теоретично и литературноисторическо отношение актуални проблеми за виртуалността и по-специално за виртуалното тяло, които Николай Генов анализира през фокуса на научнофантастичния жанр. Обособява нов поджанр – този на фантоматичната фантастика, която включва онези произведения, занимаващи се с компютърна симулация. Подбраните творби пък са организирани около концепта за машинното поколение на фантомата, успешно развит от автора. Изследването предлага и нов прочит на човешкото тяло като средство за генериране и удължаване на виртуални реалности и проследява неговите реализации в научнофантастичната литература.

Опорна точка на разсъжденията в книгата е реабилитираната от Николай Генов теория на полския фантаст и философ Станислав Лем, представена в забележителния му труд „Сума на технологията“ (1964), и използвана като ключ за решаването на по-сериозни концептуални проблеми на мисловния проект на писателя за фантомологията и нейните дялове (фантоматичната машина, цереброматиката, телетаксията и фантопликцията и др.), чието ядро е фантоматиката, или теорията, която се занимава със създаването на изкуствени среди, подобни на нашата до степен на неразпознаваемост. Използваният модел е приложен и върху творчеството на Лем, като извършва допълнителни корекции на първоначалните схеми и очертава пътя на фантоматиката като критически инструмент.

Със завръщането към труда на Лем, писан преди около 60 години, Николай Генов не само маркира актуалността на неговия концептуален апарат, но в голяма част от изследването си той доразгръща потенциала на теорията на полския фантаст – теория, която самият писател развива в широк интердисциплинарен мащаб. И още: демонстрира концептуалния потенциал на неологизмите на Лем и на класификациите, които той прави; адаптира капиталния философски труд на писателя към говоренето за научната фантастика, за да наложи „разработваната от полския фантаст фантомология като парадигма на виртуалната реалност, мислена вече в своята хипостаза на основен вид генерирана фикция, която се поддържа чрез активната работа на футуристичната технология“ (с. 12); скъсява „дистанцията между практиките на Лем с останалата част от неговото творчество“ (с. 12); разширява вече скицираното от лемологията с внимателно проучване на някои от най-влиятелните текстове на полския фантаст с цел отсяване на кълновете на фантоматичните му проекти и очертаване на техните граници.

Николай Генов представя теоретичните дебати около виртуалността – отправя провокация с изследването на Марчело Витали Розати (който разплита нишките за

концепцията за *virtualis* в нейното академично траене и анализира понятията на Аристотел) и прибъгва до фундамента на теориите на Пиер Леви и Роберто Диодато, които почиват върху вече установени от Жил Делъоз и Морис Мерло-Понти положения. Чисто техническите аспекти на проблема са разгледани през текстовете на Мари-Лор Раян и Пол Адамс.

„Виртуалният човек: Опит върху фантоматиката“ представя фантоматиката, която дълго време е била само видео понятие, чрез инкорпорирането на богат набор от фантомологични мотиви, преработвани в огромен брой литературни произведения, за да обясни възхода и широкия спектър на фантоматичното и неговите хипостази в темата за дигитализирането на света. Заниманията с теорията на Лем предлагат на литературознанието и привилегирована позиция в дискурса на трансхуманизма, а авторът изважда виртуалната реалност от чисто техническите ѝ характеристики и начини на създаване и я разполага в полето на теоретичната, литературнокритическата ѝ обосновка с извеждането на примери както от световната (Уилям Гибсън, Сергей Лукяненко, Виктор Пелевин и др.), така и от българската (Атанас Славов, Любомир Николов и др.) научна фантастика.

В хода на изследването на художествената литература Николай Генов обособява три поколения фантоматични апарати, всяко от които да оперира посредством различна доминантна медия. От една страна, по този начин стават видими проблематичните ядра в повествованието. От друга страна, авторът предлага конкретна класификация на научнофантастичните творби въз основа на типа фантомат, около който те изграждат сюжетите си. В отделна глава в изследването са осмислени границите на фантоматичното тяло и фантоматичния свят. Фантоматичната фикция „е все още прикачена към някаква минимална ограниченост, идваща от биологичното тяло и от машинния хардуер“ (с. 157), но „определени нейни пространства подлежат на умишлена циклизация и дизайнерско сюжетиране“ (с. 157). Това поставя и проблема за диспропорцията на преживяването и трансфера на симулирания опит, важен за фантоматиката изобщо. В книгата Николай Генов акцентира върху въпроси, заложили както в „Сума на технологията“, така и предизвикани от състоянието на търсещата реални опори, изследваща границите на собствените си светове, неспокойна съвременна мисъл, а именно: Доколко фантоматичната фикция е в състояние да бъде идентична с материалната действителност и дали фантоматизираният субект, впримчен в нейните машинации, би бил в състояние да се изплъзне от капана на поднесените му илюзии? С какво фантоматизацията се различава от сънуването? Ще постигнем ли състояние, в

ВИРТУАЛНИЯТ ЧОВЕК...

което няма да сме зависими от ограничеността на собствените си тела, или, напротив, ще търсим в тях опората, която все още ни дава сигнал за разликите между виртуалния и реалния свят? Търсенето на отговорите ще проследи внимателният читател.

Тялото, мислено в своята комплексност като одушевена физика на човека, като възплъщение именно на човешкото съдържание, на онези дълбоки модуси на човешкото и неговата постоянна ситуираност на границата между завършеност и незавършеност, важни за рецепцията и репрезентацията му, е нишката, която свързва човека и виртуалния свят. Световите на фантоматиката „не престават да изглеждат зависими от външност, от една „солидна“ котва, която ги придържа като кораб в разпенен залив. Тази начална (статична) точка (...) е именно човешкото тяло, което, бидейки поместено в корпуса на научната фантастика, е онази константа, даваща фикционални виртуални (или фантоматични) резултати.“ (с. 180).

С други думи – връзката между фантоматичното и биологичното, между биологичното тяло и фантоматичната среда, не само че е минимално условие на фантоматизацията, но все още е залог за съществуването на виртуална среда, която на този етап от развитието на виртуалните светове не притежава инструментите да възпроизведе, да симулира фините честоти на нашите тела така, че да ни предразположи към усещанията за „здраво стъпил на земята“ човек. Финият механизъм на „вътрешната“ ни телесност на този етап от развитието на науката остава недостъпен за технологичната инвазия. Машината, независимо от използвания инструментариум, не е в състояние да се справи с проприоцепторите, създаващи ни усещане за всяка част на нашето тяло, с т.нар. усещане за азова вълътеност (включваща телесната схема и телесни образ). Човешкото тяло е изходната точка, от която започва генерирането на фантоматична фикция. Тялото е както предизвикателство, така и имплицитен залог на наратива. То е, пише Генов, „тъждеството на продукта на машината, защото машината е негов продукт.“ (с. 224). А дали самото понятие за фантоматиката като модел на мислене за виртуалната реалност ще издържи на по-нататъшните проверки на времето, авторът е на мнение, че зависи единствено и само от устойчивостта на тялото.

Изследването на Николай Генов прави впечатление с богатия си теоретичен и художествен корпус, който авторът умело е успял да балансира и така да създаде собствени теоретични модуси. Навлизането в света на теоретичните и литературноисторически измерения на виртуалното тяло и виртуалността е не само удоволствие за сетивата и интелектуална провокация, но и предизвиква интерес към научнофантастичния жанр и към хуманитаристиката, които Николай Генов убедено

задава като необходими медиатори между настоящето и бъдещето. То извежда литературознанието като важен път към собственото ни самопознание и към опознаването на заобикалящата ни действителност, а научната фантастика представя като жанр, чрез който да мислим за нравствените, социално-психологически проблеми на нашето забързано от технологиите време, за съдбата на човека и човешкото в свят, който постоянно ни потиква да се борим за тях, да ги утвърждаваме, за да не прекрачим граници, след които не само няма връщане назад, но и цената, която ще трябва да платим за човешкото любопитство, може да се окаже висока.